

אִישִׁים וְדַעַיִלֹת שְׁאֵלָה חַיִּים אֶפְרַיִם - הַם חֶלֶק מֵעֲרֻשָׁהּ

חכם יוסף דנה זצ"ל

תרמ"ט - תשל"ד 1889 - 1974

אב"ד דמשק ורב קהילת יהודי סוריה והלבנון בחיפה אומן הדרשנות העממית

הרב חכם יוסף יהודה דנה זצ"ל, היה רב בדמשק ואב בית הדין הגדול. דמות רבנית ססגונית ומנהיג בעל שעור קומה, דרשן מהולל, מטיף ופוסק, מורה ומחנך איש מעש ומלאכה ואיש רוח, ובעל קשרים - מקובל בפני השלטונות הסוריים.

הכותב: פרופ' יוסף דנה, נכד הרב

הרב נימנה על דמויות המופת של העולם הרבני. הוא הדריך את בני קהילתו בתורה ובדרך ארץ, שימש כמנהיג רוחני, כרב וכפוסק והשתתף עימם בצערם ובשימחתם, באבלם ובחגם. ידע בתבונתו העמוקה להזדהות עם קהל מאזיניו.

עוד בהיותו צעיר הפך להיות הדרשן של הקהילה. ובכל שבת אחרי הצהרים באו לשמוע אותו. בבית הכנסת "אל

"חכם דנה" (כך קראו לו בדמשק) התפרסם באופן מיוחד בשלושה תחומין: בדרשנות עממית שמשכה אליו אנשים ונשים, בהקפדה על אכיפת פסקי דין של ב"ד צדק שבראשו הוא עמד, ובשתדלנות אצל מנהיגים ערבים למען בני קהילתו.

נולד בשנת תרמ"ט - 1890 בדמשק, חוטר למשפחה ספרדית של תלמידי חכמים שגזעה בספרד ונופה נוטה לאמסטרדם שבחולנד - לשם הגיעו חלק מגולי ספרד בשנת 1542, לדמשק שבסוריה, לביירות בלבנון ולאכסנדריה במצרים.

אחד מאבות המשפחה היה ר' חיים אבן דנה די בריטון ששימש כרב כמ"צ דק"ק ספרדים באמסטרדם לפני כשלוש מאות שנה.

חייו ופועלו של הרב חכם יוסף יהודה דנה הם חלק חשוב במורשת יהדות דמשק - "שאם" ובישראל "כאן".

הרב חכם יוסף דנה שימש מוסד שלם בפני עצמו. הוא היה בין האחרונים בשלשלת רבני קהילת דמשק, שעליה נמנו רבנים מפורסמים: הרב מוהר"ו הוא ר' חיים ויטל, תלמידו של האר"י, הרב ישראל נג'ארה, הרב שמואל אלבו (הוא המכונה אבוחצירה), הרב שלמה סוכרי, הרב אלפנדרי, הרב אלשיך, הרב ענתבי, הרב נתנאל חבובא ועוד רבנים מפורסמים אחרים.

אחד הבולטים ביניהם היה ר' יצחק ב"ר משה אבולעאפיה בעל "פני יצחק". מידי הרב אבולעאפיה זכה לקבל את הסמיכה לרבנות. ובמשך ארבעים שנה הרביץ ברבים תורה. ושימש כאב בית דין, לאחר מכן עם עלותו ארצה ב- 1946 שימש כרבם של יוצאי סוריה והלבנון בחיפה.

הרב יוסף דנה זצ"ל

אב בית דין דמשק, סוריה
רב קהילת יהודי סוריה והלבנון

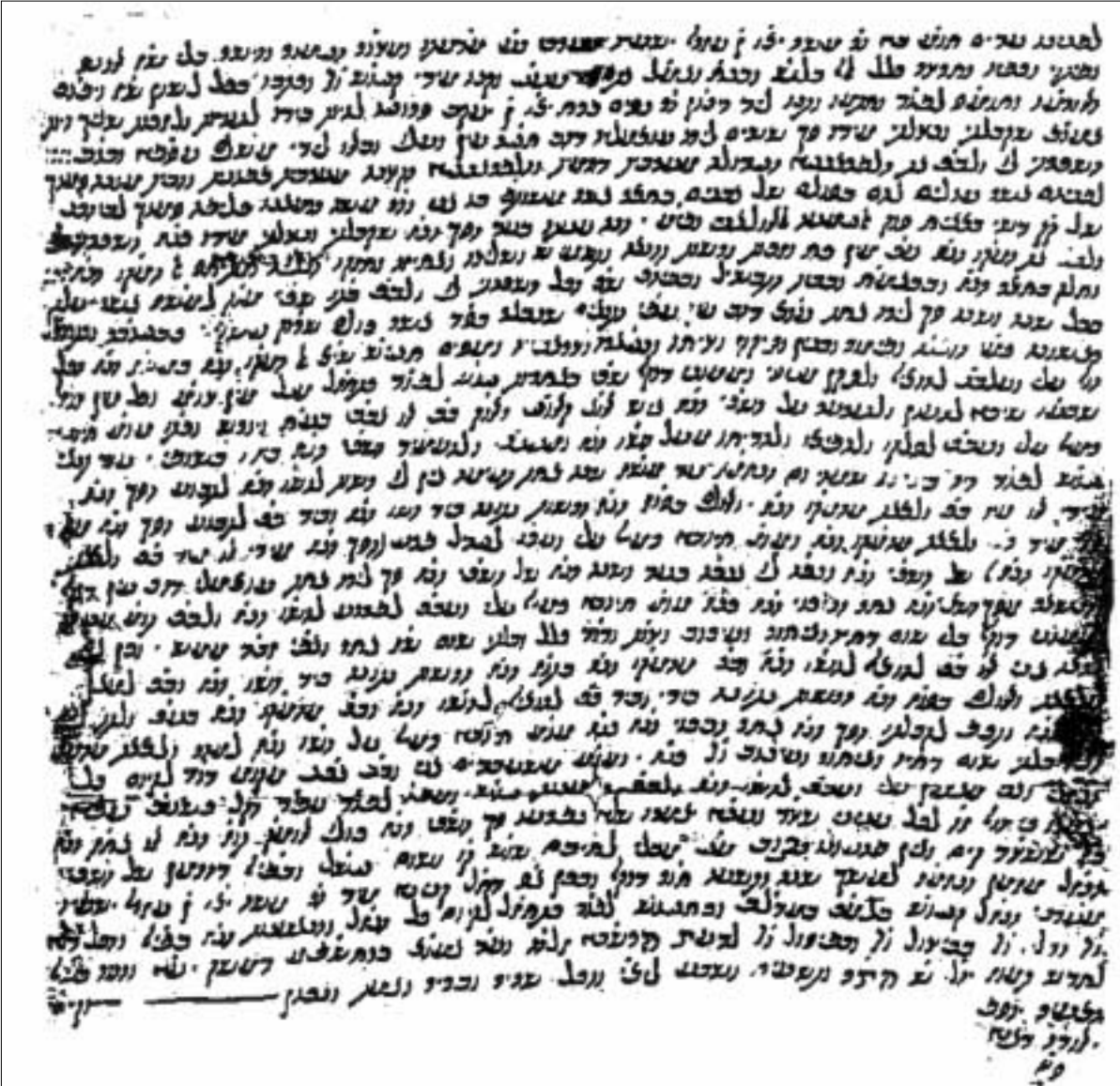
הדרשה אצלו היתה משהו חי ומושך. אני זוכר כיצד התלוויתי אליו לתפילת שחרית "וויקין" ולאורך הדרך קרא בינו לבינו את תפילת חנה, כשהוא מעלה או מוריד את קולו רגע בתור מספר ורגע כמחקה את חנה, שואל, עונה, משיב.

הוא תפס את תפקיד הרב במשמעותו הדתית והחברתית הרחבה. הוא היה חלק אינטגרלי מהקהילה ואין פלא בכך: הוא ליווה את בני הקהילה - הלכה למעשה - מהברית, דרך "לבישת" התפילין ועד הנישואין. הוא זכה לעתים להשיא גם בני דור שני של אותה משפחה.

נוסף על בקיאותו בהלכה הוא היה גם מקובל נסתר, רבים פנו אליו בעת מצוקה נפשית. בצרופי אותיות ושמות קודש היה כותב קמיע מתאים,

פרנג". בעת "המשמרה" היה מתיישב במקומו בכותל המזרח ונושא את דרשתו שכללה פרשנות והלכה, מתובלים בפרפראות ובסיפורי האבות וחכמי האומה. הוא שזר בדבריו סיפורים מושכים ומרתקים הנסמכים על מקורות היהדות, ובשל העניין הרב שהיה בהם היו צובאים רבים על בית הכנסת ל"משמרה", ובמיוחד נשות הקהילה שקבעו שעת מיפגש בבית הכנסת כדי לשמוע את חכם דנה.

עם מעברו לעיר חיפה המשיך במנהג זה. אצל רבים בציבור יהודי דמשק ואחרים אצור בזיכרון מה שקלטו ב"משמרה" שבכל שבת ושבת. שחקני כדורגל רבים בחיפה נהגו לבוא לבית הכנסת לשמוע את ה"משמרה" ולהתחזק מדברי הרב לפני מישחק הליגה, בבחינת "לא מזיק" והיו שותים בצמא את דבריו יחד עם כל הנוכחים.

אחד מפסקי הדין של הרב בהיותו אב בית דין צדק של דמשק
בכתב ידו ובחתימתו

וחיי החברה, הדת והקהילה שלנו הדמשקאים, וזאת עם פרופ' שילוח בכבודו ובעצמו.

את דרשותיו כתב הרב בכתב יד זעיר ובסגנון "חצי קולמוס" (נצ-אלם) רהוט שרק מיטיבי קריאה היו מסוגלים לפענחו. (ראה עמוד 24)

חכם דנה היה פעיל מאוד למען בני העדה בדמשק ולא חשש לבוא בדרישות כלפי השלטונות להגנה על האינטרסים שלהם. אביא כאן חוויה שהונצחה לשמחתנו על ידי פרופ' שילוח שהקליט אותה בעצמו וחילץ ממנו שתיים מרתקות של הקלטה שהוא שימר והנציח. הקלטת, רובה עברית מתובלת בערבית.

פרופ' אמנון שילוח מבקש מהרב "סיפור קטן מהחיים" מעבר לאמירה הכוללת של עזרה לקהילה: היו לך בוודאי עימותים עם השלטונות?

הרב שמע וסיפר: "קרה פעם אחת מקרה עם הבוואלסה (כוחות המשטרה). היה אחד ששמו אניס אפנדי להבד, שוטר. החנות של אבו חמו לחאם היתה נקודת משטרה לפני שלקח אותה אמורה. בנקודת המשטרה היו 10 - 15 שוטרים, חיילים וקצין וסגן קצין. היו גם השוטרים של שכונת אלח'ראב.

עם התקרב חג שימחת תורה היו מכינים צעירי הקהילה את עצמם להצגה הגדולה של ההקפות. בין השאר היה נוהג שהם היו מתחפשים בבגדי ערבים, נוטלים חרבות ומגינים בידיהם ומתאמנים למופע של "מלחמת חרבות" פנים אל פנים, מלחמה שתרשים את הקהילה שצבאו משני צידי הדרך ושתרשים במיוחד את הבחורות הרווקות היפות. "הקרב" היה מלווה בשאגות מלחמה ובניתורים אקרובטיים זריזים ובקפיצות לקול השתאות הקהל, וכל זאת, בל נשכח, לכבוד התורה.

באותה שנה החליטה המשטרה להשבית את השימחה ונימנו וגמרו שלא לאפשר ליהודי דמשק לקיים את השימחה הצפויה. מצב הרוח של בני הקהילה היה בשפל המדרגה בשל ביטול האירוע.

עוד לפני שהתפללו בבתי הכנסת כבר שם חכם דנה את פעמיו אל שר המשטרה בכבודו ובעצמו, והיתה לו סיבה טובה לכך. שר המשטרה היה יוסף אפנדי סיופי. הרב הסכים לדבר אך ורק עם השר. כשנכנס אליו אמר לו חכם דנה ישירות: "מנהגנו כל שנה לעשות שמחת תורה בחרבות וברמחים. יוצאים הבחורים, וגם הערבים רואים. אין בינינו בוגדים. לא צפויה סכנה. אני עצמי אהיה ערב, ואם חס וחלילה תהיה סכנה, אני אהיה ערב לכך. מה כבודו אומר?"

שגרם לרוגע נפשי אצל המבקש אותו. הרב עסק גם בגיטרות בעזרתם הציג פירושים מעניינים לפסוקי התורה, שהבקיאים בחכמת הנסתר היו מתענגים עליהם.

סמוך להקמת המדינה עלה ארצה ובחר בחיפה להתישבות קבע, שם היתה כבר קהילה והיא העמידה אותו בראשה. כאן פנו אליו בשאלות הלכתיות מכל חלקי הארץ.

במשך כל ימי חייו עסק הרב במלאכה בצד עבודתו ועיסוקיו הרבניים ודחה הצעות לשמש ברבנות בלבד. על אף ידיעותיו התורניות המופלגות והמקיפות ועמדתו הנישאה בקרב בני עדתו הוא עמד על דעתו שלא להתפרנס מהרבנות, ומאוד נזהר שלא לעשותה "קרדום לחפור בה". הוא נהג כך על אף היותו רב יהודי סוריה והלבנון בחיפה. לא היה מיפגש בינו לבין אנשים אחרים, שנהרו אליו, שלא העמיד בו את דברי התורה במרכז. תמיד ניסה להדליק את הניצוץ שהאמין שנמצא בלב כל יהודי.

הרב הינו אחת הדמויות המופלאות האחרונות בשרשרת מפוארת של רבני דמשק. ספרו "זה כתב יד", שמחבר כתבה זו - נכדו פרופ' יוסף דנה - הכינו לדפוס, משקף מעט מאישיותו הקורנת והשופעת שהתבטאה בדרשות הקבועות, בכל יום שבת ב"משמרה". הן כללו שיחות בפרשת השבוע, אגדות חז"ל והלכות, בדרשות לנפטרים ולהבדיל בשמחות השונות.

כל זאת נוסף לשעורים שונים אחרים ולדרשות מיוחדות בשבת שובה, בשבת הגדול ובהזדמנויות אחרות. הוא הצטיין בדרשותיו העממיות שהיה בהן למשוך את לב שומעיו. הוא ידע לסגל את דרשותיו לקהל מאזיניו ולכבוש את ליבם.

קצרה היריעה לספר את המיגוון הרחב של פעילותו. אגדות רבות נפוצו על הרב עוד בחייו ובמיוחד על כוחו וסגולותיו המיוחדות.

אחת מהן מספרת כי בעיירה זחלה שבלבנון לעג - איש לא יהודי, בעל מפעל י"ש - לו ולתפילותיו בעת התפילה. הרב לא הגיב בזמן התפילה, אך אחריה השיב לו בדברים בוטים. האיש כעס על הרב וכיוון אליו את רובהו, אלא שהרובה לא ירה. הרב פנה לדרכו, ועדים מספרים שעוד באותו לילה עלה המפעל באש.

במהלך הכנת הספר נתגלה לי דבר קיומו של ראיון אישי מוקלט נדיר, שנעשה עם הרב לפני עשרות שנים על ידי פרופ' אמנון שילוח וד"ר נסים לאטי, מיודעני ובני קהילתנו. כותב שורות אלה ימצא את הדרך לתמלל, לתרגם ולהוציא לאור חומר יקר ערך - זה, - הנמצא בקלטת זאת והכולל פרטים חשובים על ההווי, האגדות, המשפחות

הפמליה הגיעה לשכונת היהודים ועצרה לפני משטרת האיזור, ממשיך הרב בדבריו כלפי מפקד משטרת האיזור: הבאתי פקודה ממי שגדול ממך בדרגה.

והוא מסיים: "באותה שמחת תורה קיימנו חמישה ושלושים תהלכות, בן פורת יוסף".

אהבת ארץ ישראל מביאה אותו לעלות ארצה בשנת 1946 ומאז הוא שכן כבוד בעיר חיפה בתוך קהילה גדולה ותוססת של יהודים שעלו מסוריה ומלבנון.

הוא שירת את קהילתו משך דור שלם. לא היתה משפחה דמשקאית שלא הכירה אותו. הוא הוכר גם על ידי בני קהילות אחרות, שקיבלו עליהם את פסיקתו.

על אף מעמדו הרם בקרב בני עדתו ברח הרב מפני הכבוד, הפרסום והגאווה. דאגתו הראשונה לבני עדתו - היתה - כיצד לשרתם ולקרבתם לתורה. ענייני האישיים לא העסיקוהו כלל. סירב לקבל על עצמו תפקיד שהוצע לו על ידי "הרבנות הראשית", והסתפק בתפקיד רב יהודי סוריה והלבנון בחיפה.

חכם דנה נפטר ערב ראש חודש אלול תשנ"ח (1978) בחיפה עם הצגת גליונות הדפוס של ספרו. יהי רצון שתהא דרכו נר לרגלנו.

לחכם דנה היו מהלכים אצל שר המשטרה, שכן השר זכה להיות נימול על ידי חכם דנה עצמו, והיתה לשר גאווה מיוחדת על כך, כמו אצל אנשים רבים שזכו להיות נימולים על ידו. שר המשטרה רחש כבוד גדול לרב. הוא פנה אליו במקום ושאל אותו: "מי מנע אותך?" ענה הרב: "פלוני אלמוני ושוטרי המקוף".

השר ניגש לטלפון ופקד לתוך השפופרת אל תמנעו את היהודים, כיוון שנשתוונו אני והרב.

השמועה התפשטה והגיעה חיש מהר לשכונה היהודית. ובאופן ספונטני התארגנה קבוצה ובראשם יוסף לוז ויחזקאל לאטי, שבאה לקבל את פני הרב בשימחה ובשירה

אבו אסלאן, נחנה ע'למאנכ,

אבו אסלאן (כינוי חיבה והערצה של הרב), אנחנו נעריך

אבו אסלאן, נחנה ח'רפאנכ

אבו אסלאן, אנחנו כמו כבשים בין ידיך

אבו אסלאן, יא כרמאלק

אבו אסלאן, לך יאה כבוד ויקר

אבו אסלאן, דבח ח'רפאנכ

אבו אסלאן אתה יכול לשחוט את כבשיך (אנחנו כמו

כבשים בין ידיך)

אבו אסלאן יא אפנדינה

אבו אסלאן, אתה הנכבד שלנו

שיח רבנים בחיפה
משמאל לימין: הרב חכם יוסף דנה, הרב יהושע קניאל (רבה הראשי של חיפה) ע"ה. ויב"א הרב רוזנטל